

Paweł Milejski
Dział Numizmatyczny
Muzeum Książąt Lubomirskich
Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu

Denar książęcy Bolesława II Śmiałego

Fot. 1. Denar książęcy Bolesława II Śmiałego, odnaleziony podczas badań archeologicznych osady Opole-Ostrówek; nr inw. C 3186, fot. A. Niedźwiecki.

Polska, Bolesław II Śmiały (1058–1079), denar książęcy b.d. [ok. 1070–1076], men. Kraków.

Av: ∴BOLEZ∴LV·Λ·S, głowa władcy skierowana heraldycznie w prawą stronę, z wyraźnie zaznaczonymi włosami, nosem i lewym okiem, całość przedstawienia zawarta w obwódce perełkowej.

Rv: książę na koniu, skierowany heraldycznie w prawą stronę, jeździec ma gołą, dość dużą głowę, z wyraźnie zaznaczonymi włosami, ustami, okiem oraz wydatnym nosem, władca trzyma włócznię z proporcem oraz tarczę, za głową jeźdźca, a nad zadem konia, umieszczono pięć kulek tworzących symbol podobny do krzyża ∴.

Srebro; 0,441 g; 13,7 mm; CNP 1104; Suchodolski typ I; Baran nr 2; nr inw. C 3186.

Prezentowana moneta ze zbiorów Książąt Lubomirskich przechowywana jest w Dziale Numizmatycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Denar Bolesława II Śmiałego (Szczodrego) (1058–1079) jest jednym z najstarszych numizmatów wśród monet polskich przechowywanych w Ossolineum. Mennictwo tego władcy podzielić możemy na dwa okresy – książęcy (1070–1076) oraz królewski (1076–1079). Prezentowana moneta należy do grupy książęcej, której emisja rozpoczęła się ok. 1070 i trwała do 1076 roku, czyli koronacji Bolesława na króla Polski.

Pole awersu przedstawia głowę księcia skierowaną heraldycznie w prawo, z wyraźnie zaznaczonymi włosami, okiem, ustami oraz wydatnym nosem. Otoczona jest ona obwódką perełkową, która oddziela pole monety od otoku, czyli miejsca, w którym pojawia się z reguły

dookolny napis (legenda). Inskrypcja otokowa awersu – BOLEZLVAS – wskazuje nam, że emitentem monety jest Bolesław Szczodry. Warty podkreślenia jest fakt, że na monecie zawarte zostało tylko imię księcia, bez jego tytułury. Na rewersie monety widzimy władcę dosiadającego konia na oklep. Władca ma dużą głowę, z wyraźnie zaznaczonymi włosami oraz pozostałymi częściami anatomicznymi twarzy. W rękach trzyma atrybuty władzy – włóczęnię z proporcem i tarczę. Przy tak mocno wyeksponowanych przedmiotach związanych z władzą świecką uderza brak symbolu sakralnego. Za głową jeźdźca, tuż nad zadem konia, na opisywanym numizmacie umieszczonych zostało pięć kulek, które tworzą symbol zbliżony kształtem do krzyża. Jest to cecha dystynktywna, odróżniająca poszczególne odmiany. W pozostałych wariantach nad końskim zadem widnieje litera S, trzy kulki ułożone w jednym lub dwóch szeregach lub trzy kulki tworzące trójkąt.

Opisywana moneta jest najstarszym przedstawieniem konnym polskiego władcy ukazanym na numizmacie. Wczesnośredniowieczne monety polskie tworzone były zazwyczaj przez analfabetów, którzy kopiowali pierwotne stemple wykonane przez osoby wykształcone. Nieumiejętność czytania powodowała, że twórcy nowych stempli powoli deformowali inskrypcje obecne na monetach. W przypadku emisji Bolesława Śmiałego mamy do czynienia z przekształceniem i zdeformowaniem imienia władcy, które na najstarszych monetach widnieje w poprawnej formie – BOLEZLAVS – i później, stopniowo ulega deformacji. Na monecie ze zbiorów Ossolineum czytamy lekko zniekształcone imię Bolesława – :BOLEZ:LV·Λ·S – które zaopatrzone jest dodatkowo w znaki specjalne. Zaznaczyć trzeba, że na niektórych monetach, z młodszych, najbardziej zbarbaryzowanych emisji, imię władcy przybiera całkowicie abstrakcyjną formę EZIVAS.

Należy podkreślić wyjątkowość monet jako źródła do poznania wczesnośredniowiecznej kultury materialnej. Moneta, nie tylko jako źródło archeologiczne i historyczne, może posłużyć także jako źródło ikonograficzne. W obliczu znikomej ilości źródeł pisanych z tego okresu historycznego oraz niewielkiej ilości innych zabytków przedstawiających przedmioty codziennego użytku, w tym militariów, to właśnie numizmaty przychodzą nam z pomocą. Na monetach widzimy szereg elementów uzbrojenia – włóczni, mieczy, hełmów oraz tarczy, ale również przedstawień konnych. Mimo dość schematycznego przedstawienia obecnego w polu rewersu interesującej nas monety możemy przypuszczać, że książę nie używał żadnego z elementów rzędu końskiego – jeździec siedzi na koniu bez siodła, na oklep, a koński pysk nie jest zaopatrzony w uzdę ani inne elementy ogłowienia. Widać natomiast dość dobrze włóczęnię, którą książę dzierży w swojej prawicy oraz kształt grotu,

którym jest zakończona. Grot ten jest dość szeroki, przypominający w zarysie trójkąt równoboczny. Badacze zajmujący się uzbrojeniem średniowiecznym datują ten typ grotu na XI wiek, co idealnie koreluje z chronologią denarów książęcych Śmiałego.

Zaprezentowana w tym miejscu moneta jest idealnym przykładem numizmatu jako źródła wszechstronnego, które może być analizowane nie tylko przez archeologów czy historyków, ale również przez historyków sztuki. Analiza polskich wczesnośredniowiecznych denarów pozwala nie tylko zaobserwować jak kształtowały się początki mennictwa w naszym kraju. Analizując przedstawienia obecne po obu stronach monety możemy wyciągnąć wiążące wnioski na temat używanego w tym okresie uzbrojenia, symboli władzy i innych elementów szeroko pojętej kultury materialnej, które dość wiernie odwzorowywane były na stemplach średniowiecznych monet.

Wykaz skrótów używanych w opisie katalogowym monety

Baran — E. Baran, *Katalog monet polskich w zbiorach Zakładu narodowego imienia Ossolińskich. Tom I: Średniowieczne monety polskie, śląskie i pomorskie*, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 1998.

CNP — M. Gumowski, *Corpus nummorum Poloniae I. Monety X i XI w.*, Kraków 1939.

Suchodolski — S. Suchodolski, *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław 1973.

Wykaz pozostałych skrótów

b.d. — bez daty

men. — mennica

nr inw. — numer inwentarza Działu Numizmatycznego ZNiO, gdzie C oznacza zbiór monet polskich

Wykorzystana literatura

Czechowicz B.

2017 „...a kdo vi, jake všeslijaké potvory byly na těch mincích raženy!” Numizmatyka jako środek komunikacji między archeologią, historią i historią sztuki, czyli kilka uwag na marginesie badań nad historią i kulturą Korony Królestwa Czech w XIV–XVI wieku, „Wiadomości Numizmatyczne”, R. LXI, z. 1–2, s. 177–195.

Suchodolski S.

1973 *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław.

2012 *Numizmatyczny przyczynek do dziejów uzbrojenia w Polsce w XI i XII wieku*, [w:] *idem*, *Numizmatyka średniowieczna*, Warszawa, s. 410–420.

2018 *Monety Bolesława Śmiałego w świetle skarbu znalezione w Wiślicy*, [w:] *Pieniądz i banki w Małopolsce, Studia nad Dziejami Pieniądza i Bankowości*, t. 4, red. W. Garbaczewski, R, Macyra, Poznań, s. 51–80.